

Володимир Іванович Дубницький,

д-р екон. наук, професор,

ORCID 0000-0002-3007-6116

e-mail: dub1945@ukr.net;

Тетяна Сергіївна Мішустіна,

канд. екон. наук,

ORCID 0000-0003-1295-3303

e-mail: dh.market@duan.edu.ua;

Валерія Ростиславівна Писарькова,

д-р філософії з економіки, доцент,

ORCID 0000-0002-8058-7854

e-mail: benedictova.lera6@gmail.com;

Денис Павлович Лихопьок,

аспірант,

ORCID 0000-0002-3027-1587

e-mail: doka_advokat@ukr.net

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА СПЕЦИФІЧНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЕКОСИСТЕМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Викладення основного матеріалу.

У цій роботі автори приділили увагу на особливості створення та специфічності підприємницьких екосистем: розглянуто еволюцію функціонування екосистем, вплив трьох теорій: кластерні теорії економічного розвитку, концепції регіональних інноваційних систем, теорії підприємницьких мереж на формування підприємницьких екосистем. Запропоновано концепт-модель впровадження концепції екосистем у систему бізнес-екосистем. У роботі також запропоновано авторські диференції термінів: підприємницької екосистеми, у контексті ролі екосистеми у формуванні специфічного інституційного середовища, а також особливості підприємницької екосистеми на рівні взаємодії в регіоні з іншими видами функціональних екосистем.

Зрушення економічної ринкової кон'юнктури пов'язані з переходом від постіндустріального суспільства до формування інформаційно-мережевого суспільства під впливом цифрової трансформації суспільства. Зароджувана модель виробництва та становлення сектора інтелектуальних послуг у рамках сервісної економіки ґрунтується на створенні нових схем господарської кооперації між економічними суб'єктами та становленні «проривних» інформаційно-мережевих, цифрових технологій. Однією з форм організації та підтримки сфери підприємництва, яка зможе забезпечити координацію процесів взаємодії суб'єктів господарювання на шляху від загальної конкуренції до загальної кооперації та інтеграції бізнесу є підприємницька екосистема.

Як зазначають ряд зарубіжних вчених [1-3], поняття підприємницька екосистема є постнекласич-

ним для економічної науки, про що свідчать характерні особливості: використання ідей та методів синергетики; широке застосування принципів коеволюції; використання міждисциплінарних комплексних підходів щодо підприємництва.

Для розкриття теми дослідження автором роботи розглянуто значення такого терміна як екосистема та його первинне проникнення в економічну науку та сферу підприємництва, розглянуто еволюцію такої категорії, як підприємницька бізнес-екосистема (ПБЕ).

Концепція екосистем походить від біології. Під екосистемою розуміється структурно-функціональна єдність живого і неживого, що підтримує свою цілісність за рахунок потоку енергії та круговороту речовини у цьому просторно-тимчасовому масштабі [4; с. 47]. Проте в останнє десятиліття та інші дисципліни почали використовувати цю біологічну концепцію для опису складних спільнот або взаємопов'язаних та взаємодіючих систем.

Існує різні думки з приводу того, з чого народилася концепція екосистем стосовно економіки. Ряд вчених вважають, що найбільший вплив на виникнення та розвиток концепції екосистем в економіці надали такі напрямки теоретичної думки, як організаційна екологія (в частині динаміки популяції, в яку входить фірма; питань «життя» та «смерті» підприємств розкривається в роботах М. Hannan, J. Freeman [5]), неінституційна теорія (в частині обґрунтування інституційних відмінностей від концепції "ринку-ієрархія" в роботах G. D. Bruton, D. Ahlstrom [6], теорія динамічних здібностей

фірми (зокрема розгляду екосистеми як конкурентної переваги при створенні цінності).

У той самий час, якщо розглядати як проникнення екосистем в економіку, а їх зв'язок безпосередньо з підприємництвом як одним із дискурсів, то можна сказати, що підприємницькі екосистеми народилися з таких теорій, як кластерна теорія економічного розвитку (Porter M. (2001) [7], Bergman E. M., Feser E. J. (1999) [8], Fredriksson C., Lindmark L.

(1978) [9], а також робіт українських вчених, Соколенко С. І. (1994 – 2004) [10; 11], Войнаренко І. П. (1997-2019) [12; 13], Захарченко В. І., Семенова Г. А. (1999-2019) [15; 16], концепція регіональних інноваційних систем (Freeman C. (1998) [17], Cooke P. (1996) [18], Patel P., Pavvit K. (1994) [19], Burt R. (2001) [20], Elfring T., Hulsink W. (2003) [21], Harima J. (2020) [22], Mets T. (2009) [23].

Графічно використання концепції екосистем в економіку виображено на рисунку.

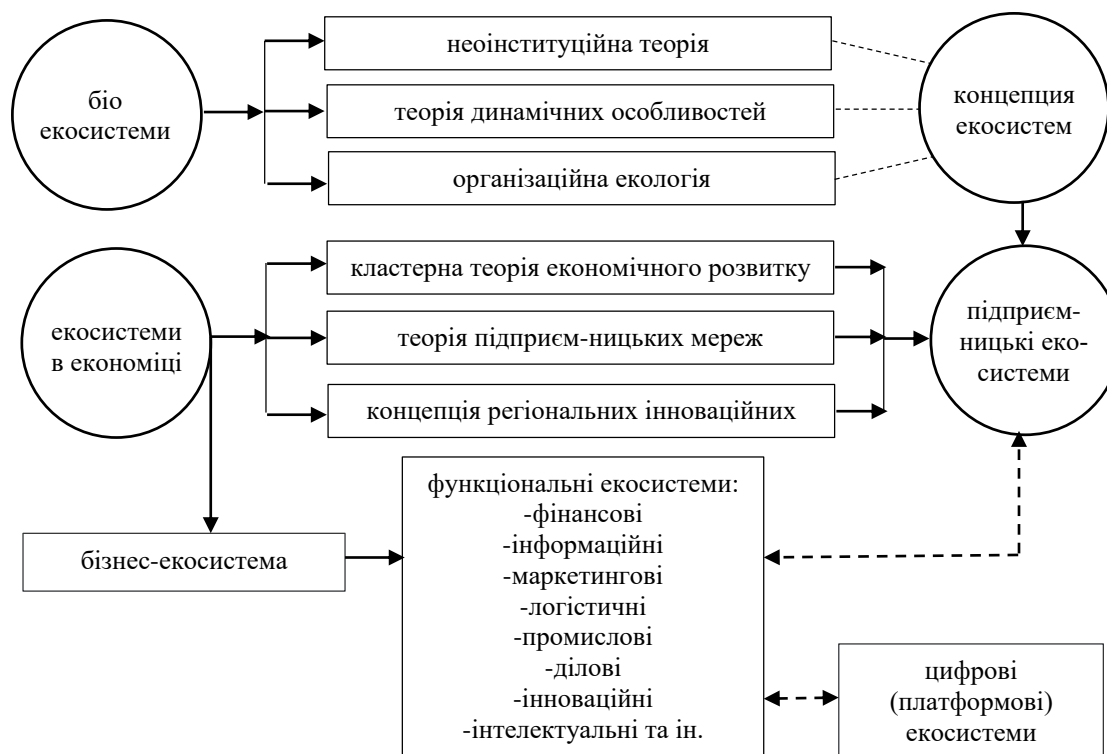

Рисунок. Концепт-модель впровадження концепції екосистем в систему бізнес-екосистем
Джерело: авторська розробка

Загальним базисом теорії кластерів та підприємницьких екосистем є принципи взаємодії ділових суб'єктів Х. Хокінсона: агломерація фірм допомагає підприємцям будувати свої мережі з іншими учасниками; агломерація фірм допомагає створювати та обробляти знання через взаємодію з іншими фірмами; створення мереж та обмін знаннями між учасниками посилює їх конкурентні переваги.

У теорії підприємницьких екосистем, як і теорії регіональних інноваційних систем, ключовою інституцією є мережа як рушійна сила спільного навчання, обміну ресурсами, що згодом призводить до інновацій. З погляду авторів роботи [23; 24] одним із акторів мережі є держава, яка виконує функцію формування інституційного середовища та зниження бар'єрів взаємодії.

Проблеми регіонального розвитку також розкриваються у межах теорії підприємницьких мереж. Під підприємницькими мережами розуміються [25]

планомірно організовані на основі довгострокових контрактів мережі компаній/підприємств та організацій, що беруть участь у проектуванні, виробництві та реалізації продукції та послуг на певній території. З підприємницькими екосистемами цю концепцію споріднює вторинність ринкових механізмів взаємовідносин, як правило, партнерських відносин, сторін, горизонтальна структура зв'язків, формальна автономність і незалежність сторін, взаємозалежність сторін, спільне використання специфічних активів та компетенцій, що взаємодоповнюють один одного.

У таблиці 1 узагальнено інформацію щодо подібностей і відмінностей концепції підприємницьких екосистем і що дала їй початок кластерній теорії економічного розвитку, концепції регіональних інноваційних систем, теорії підприємницьких мереж.

Незважаючи на існування відмінних між собою теорій, що дали початок концепції екосистем в економіці та підприємстві, їх, на нашу думку, не мож-

Таблиця 1. Схожість та відмінності теорії підприємницьких екосистем та початкових концепцій

Найменування концепцій	Схожість	Відмінності
Кластерна теорія економічного розвитку	Принципи взаємодії суб'єктів: - агломерація фірм допомагає підприємцям будувати свої мережі з іншими учасниками; агломерація фірм допомагає створювати та обробляти знання через взаємодії з іншими фірмами; створення мереж та обмін знаннями між учасниками посилює їх конкурентні переваги.	Концепція зосереджена на спільному спеціалізованому внутрішньогалузевому співробітництві, організованому навколо спільних потреб, когнітивних ресурсів, тоді як теорія підприємницьких екосистем акцентує увагу на динамічній взаємодії між учасниками з різних галузей.
Концепція регіональних інноваційних систем	В обох концепціях одним із активних суб'єктів є держава, яка виконує функцію формування інституційного середовища та зниження бар'єрів взаємодії.	Дослідження регіональних інноваційних систем зосереджені на ефективності інноваційних фірм, ролі національних урядів, причому інші суб'єкти підприємництва розглядаються опосередковано або як середовище, тоді як центром теорії підприємницьких екосистем є сам підприємницький процес.
Теорія підприємницьких мереж	Вторинність ринкових механізмів у взаєминах сторін; формальна автономність та незалежність сторін; спільне використання специфічних активів та компетенцій, що взаємодоповнюють один одного.	Ця концепція фокусується, насамперед, не так на ролі підприємця, але в інтенсивності та якості зв'язків між учасниками економічного простору на відміну теорії підприємницьких мереж.

на протиставити один одному. Можна дійти невтішного висновку, що є зв'язок між наведеними вище економічними і інституційними концепціями для формування концепції підприємницьких екосистем.

Слід розуміти, що концепція екосистем у наукових працях з економіки, соціології еволюціонує протягом близько 40 років. У 1988 році британський економіст Valdes J. вперше у науковому світі застосував концепцію екосистем у контексті підприємництва. У роботі "Підприємницька екосистема: до теорії формування нового бізнесу" (1988), він заявив: "Структура екосистеми для розгляду формування або запуску нового бізнесу містить два динамічні елементи: підприємець (або точніше потенційний підприємець) та підприємницьке середовище" [26, с. 102].

Moore J. F. був першим, хто представив концепцію підприємницької екосистеми у науковій літературі (1998). У своїй роботі "Виникнення нової корпоративної форми" автор доводить, що "підприємницькі екосистеми конденсують з первісного виру капіталу, інтересу клієнтів і талантів, породженого нової інновації, так само, як успішні види виникають із природних ресурсів сонячного світла, води та поживних речовин у ґрунті". Саму підприємницьку екосистему Moore J. F. визначає як співтовариства, що динамічно і спільно розвиваються, що складаються з різноманітних суб'єктів, що створюють і отримують новий зміст у процесі взаємодії, конкуренції та формування партнерських відносин.

Подальше вивчення підприємницьких екосистем продовжив Spilling O. R. (1996 р.). У своїх роботах, присвячених проблемам підприємництва на регіональному рівні, автор говорить про те, що підприємницька екосистема складається з різноманітності суб'єктів бізнесу, ролі та факторів довкілля, які взаємодіють, щоб визначити підприємницьку діяльність у регіоні чи локальній території [28, с. 91].

Пізніше Б. Коен (2005 р.) повторно запровадив термін "підприємницькі екосистеми" для опису факторів навколишнього середовища підприємництва, у т.ч. ґрунтуючись на роботі українського вченого

С. І. Соколенко (29, 2004 р.). Він визначив, що "підприємницькі екосистеми є різноманітним набором взаємозалежних суб'єктів у межах географічного регіону, які впливають на формування і можливу траєкторію всієї групи суб'єктів можливо, економіки в цілому".

Потрібно було ще кілька років, щоб концепція була визнана ширшою аудиторією, поряд з кластерною теорією економічного розвитку (в т.ч. в роботах М. П. Войнаренко, С. І. Соколенко [30; 31]), і стала більш популярною. У 2010 р. Isenberg D. J. підкреслив практичну значимість підприємницьких екосистем. Він визначив цю концепцію дуже широко порівняно з іншими вченими у сфері бізнесу підприємницької діяльності: "екосистема підприємництва складається з набору окремих елементів, таких як лідерство, культура, ринки капіталу та клієнтів, які складно поєднуються один з одним" [32, с. 40-50].

До досить популярної вважатимуться дефініції підприємницької екосистеми, запропонованої Stam E. (2014 р.). Він створив широке визначення, яке часто використовується в інших наукових публікаціях: "Підприємницька бізнес-екосистема - це взаємозалежна сукупність суб'єктів, які регулюються таким чином, що дозволяють робити дії" [33, с. 27].

Друге популярне закордонне визначення у науковій літературі було запроваджено у 2014 році Mason C. та Brown R.. Дані автори запропонували розуміти підприємницький бізнес екосистеми як "Набір взаємопов'язаних підприємницьких суб'єктів, підприємницьких організацій, інститутів та підприємницьких процесів, які формально та неформально об'єднуються для зв'язку" [34, с. 40].

Одним із зарубіжних науковців, який дав тлумачення такої категорії, як підприємницька бізнес-екосистема є Nagima Jan. У своїй роботі "Суспільні прискорили в підприємницьких екосистемах: управління ресурсами на ранній стадії еволюції - екосистеми" (2020 р.), автор узагальнює досвід вивчення підприємницьких екосистем минулих років (1988-

2020 р.) і виводить наступне визначення: "Підприємницькі екосистеми - це динамічні, інституціонально вбудовані взаємодії між підприємницькими установками, здібностями та устремліннями, які управляють розподілом ресурсів від різних учасників

через створення та функціонування нових підприємств" [22].

У таблиці 2 узагальнено наявний зарубіжний досвід тлумачення категорії «підприємницька екосистема» з критичним аналізом та його еволюції.

Таблиця 2. Еволюція розуміння категорії «підприємницька екосистема» (у закордонній практиці)

Автори	Дефініція	Відмінні особливості	Сильні сторони	Слабкі сторони
Valdes J 1988 р.	"Структура для формування запуску нового бізнесу, що складається з двох динамічних елементів: підприємець та підприємницьке середовище"	Перше із запропонованих тлумачень. Автор ставив рівну значущість підприємництва та підприємницького середовища.	Цей погляд узгоджується з поточним базовим науковим розумінням підприємницьких екосистем.	Дефініція має досить загальний характер не враховується виняткова роль інститутів та підприємницької інфраструктури.
Spilling O.R. 1996 р.	"Різноманітність суб'єктів, ролей та факторів навколишнього середовища, які взаємодіють, щоб визначити підприємницьку діяльність у регіоні чи місцевості"	Вперше запроваджено розуміння регіональної обмеженості підприємницьких екосистем	Наголошено на різноманітності та взаємодії суб'єктів у процесі формування підприємницької діяльності в регіоні.	Не розкрито сутності взаємодії між суб'єктами підприємницької екосистеми.
Moore J. F. 1988 р.	"Динамічно та спільно розвиваються спільноти, що складаються з різноманітних суб'єктів, що створюють і отримують новий зміст у процесі, як взаємодії, так і конкурентоспроможності"	Визначено, що з формування підприємницької екосистеми утворюється новий зміст всім суб'єктів екосистеми.	У дефініції зазначено, що учасниками підприємницьких екосистем можуть бути як взаємодіючі суб'єкти, так і конкуренти.	У визначенні немає посилення підприємницьке середовище як із основних компонентів підприємницьких екосистем.
Cocsen B. 2005 р.	"Різноманітний набір взаємозалежних суб'єктів у межах географічного регіону, які впливають на формування та можливу траєкторію розвитку всієї групи суб'єктів і, можливо, економіки в цілому"	Дефініція означає, що через розвиток підприємницьких екосистем по суті йде розвиток всієї економіки, як сукупності регіональних відокремлень.	Визначено характер взаємного зв'язку всіх суб'єктів підприємницької екосистеми, загальна траєкторія їх розвитку.	У визначенні немає посилення підприємницьке середовище як із основних компонентів підприємницьких екосистем.
Mason C., Brown R. 2014 р.	"Набір взаємопов'язаних підприємницьких суб'єктів, підприємницьких організацій, інститутів та підприємницьких процесів, які формально та неформально об'єднуються"	Визначення, яке консолідує у собі досвід попередніх десятиліть вивчення підприємницьких екосистем. У ньому враховано суб'єкти, чинники та процеси розвитку підприємницьких екосистем.	Облік наявності формальних та неформальних зв'язків між суб'єктами підприємницьких екосистем. Повнота визначення.	-
Jan Narima 2020 р.	Динамічні, інституційно вбудовані взаємодії між підприємницькими установками, здібностями та устремліннями, що управляють розподілом ресурсів від різних учасників через створення та функціонування нових компаній/підприємств".	Приділено особливу увагу динамічному характеру підприємницьких екосистем – постійній зміні ресурсного розподілу між учасниками підприємницьких екосистем.	Ослаблення інституційних чинників підприємницьких екосистем як із ключових елементів розвитку.	У визначенні зазначено, що розподіл ресурсів у межах підприємницьких екосистем можливий через створення нових компаній / підприємств, тоді як це не є способом їхнього розподілу та звужує дефініцію.

Слід зазначити, що за період 1996-2023 рр. підприємницькі екосистеми прийшли і у вітчизняне наукове середовище. В Україні одні з перших робіт присвячених дослідженню підприємницьких екосистем у сукупності взаємодією кластерних структур та бізнес-екосистем були опубліковані С. І. Соколенко, С. П. Войнаренко, Віт. І. Захарченко, Г. А. Семеновим, В. І. Дубницьким, В. Н. Осиповим та ін.

Дані економісти вивчають проблеми взаємодії та розвитку бізнес-структур підприємницького сектору економіки, у т. ч. їх кластерного та інституційного забезпечення. У рамках формування інформаційно-мережевого цифрового суспільства під впли-

вом ІКТ та ЦТ, технологій штучного інтелекту вітчизняні вчені присвятили низку робіт, присвячених підприємницьким екосистемам у рамках цифрової трансформації економіки. У тому числі можна назвати роботи: О. В. Бондаренко (2021, [35]), Л. Ю. Сагер, Л. О. Сігіді (2022, [36]), В. І. Дубницького, Д. П. Лихопьока (2022, [37]), Н. Ю. Науменко, Т. С. Мішустіної (2023, [38]), Н. Ю. Науменко, І. С. Мішустіної, О. В. Овчаренко, В. І. Дубницького (2023, [39]), В. Р. Писарькової (2024, [40]), С. Б. Колонинського, В. І. Дубницького, Т. С. Мішустіної (2024, [41]), С. В. Касьянової, Н. М. Кравчук (2024, [42]), Т. С. Мішустіної (2024, [43, 44]).

Можна запропонувати наступні визначення підприємницької екосистеми в контексті ролі екосистеми у формуванні специфічного інституційного середовища як "складні моделі відносин економічних бізнес-суб'єктів у рамках процесу цифрової трансформації економіки, що беруть участь у діяльності на комерційній основі створення та реалізації інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій і технологій штучного інтелекту, в рамках яких формується специфічна інституційне середовище в умовах інформаційно-мережевого цифрового простору, що сприяє активізації підприємницьких процесів у рамках цифрової економіки".

В результаті ретроспективного аналізу розуміння сутності підприємницьких бізнес-екосистем при адаптації в цифровому середовищі можна простежити такі тенденції, що склалися за останні 35 років:

- визначення підприємницьких бізнес-екосистем як взаємозалежних бізнес-спільнот (об'єднань як за кластерною та екосистемною ідеологією), обмежених певним регіоном або локальною територією;

- оформлення процесів та зв'язків між учасниками підприємницьких бізнес-екосистем (наприклад, у рамках проектів e-commerce, визначення їх формального та неформального характеру, інфраструктурного та інформаційно-мережевого забезпечення);

- розширення початкового розуміння складу/структури підприємницьких бізнес-екосистем від сукупності підприємців до взаємопов'язаних під-

приємницьких суб'єктів, які, як правило, взаємодіють на основі цифрових платформ та інших інструментів цифровізації під впливом "проривних" технологій в умовах цифрової трансформації бізнес-спільноти, а також організацій, окремих елементів, таких як - лідерство, готовності бізнесу до цифровізації, корпоративна культура, технологій ринку втелектуальних послуг та сервісної економіки.

Щодо функціонування підприємницьких екосистем на рівні регіону та взаємодії з іншими видами функціональних екосистем (фінансової, маркетингової, логістичної, інформаційної, інноваційної та ін.) можна запропонувати і таку дефініцію: "Підприємницька екосистема - це складна адаптивна система, що функціонує в бізнес-спільноті регіонів, яка включає сукупність суб'єктів (наприклад, взаємодоповнюючих функціональних екосистем від інформаційно-ділової, маркетингової, логістичної і т. д.), коопераційних зв'язків, на основі партнерських відносин між ними та середовищних факторів (в т. ч. інфраструктурних, культурно-соціальних, екологічних та інституційних), що забезпечують більш ефективне використання трудових, інтелектуальних та інформаційно-мережевих, цифрових ресурсів в рамках регіону, з метою високого ефекту ресурсів екосистеми у процесі комерційної діяльності з виробництва товарів та послуг та задоволення потреб".

У таблиці 3 представлена еволюція поглядів на склад підприємницьких бізнес-екосистем у зарубіжній практиці.

Таблиця 3. Еволюція поглядів на склад підприємницьких екосистем у зарубіжній практиці

Автор	Елементи підприємницьких екосистем
Valdes J. 1988 р.	Досвідчені підприємці, кваліфіковані трудові ресурси, постачальники, клієнти, інфраструктура, венчурний капітал, державна політика, сприйнятливий для підприємництва населення, університети, допоміжні галузі
Cohen B. 2005 р.	Неформальний зв'язок, формальна мережа, пов'язані галузі, кадровий резерв, університети, уряд.
Isenberg D. J. 2010 р.	Фінансовий капітал, соціальні норми, інфраструктура, навчальні заклади, робоча сила, лідерство, уряд.
Mason C., Brown R. 2014 р.	Підприємці, постачальники ресурсів, підприємницькі зв'язки, підприємницька орієнтація.
Stam E. 2015 р.	Мережа, лідерство, фінанси, талант, знання, підтримка /посередництво, культура, інфраструктура, якісний попит.
Spigel B. 2017 р.	Підтримуюча культура, інвестиційний капітал, мережі, наставники та зразки для підтримки, політика та управління, університети, інфраструктура та ринки, допоміжні послуги

Слід зазначити виділення Е. Стем (2015 р.) виділення самостійного елемента екосистеми, що має найважливіше значення в рамках здійснення комерційної діяльності (зокрема, в рамках реалізації стартапів) – талант та цифрову зрілість підприємця, а також знання, культуру, що існують у регіоні. В той же час Isenberg D. J. (2010 р.) в якості самостійного елемента екосистеми виділяв нарративи підприємницького успіху, лідерство та соціальні норми, прийняті у суспільстві, де формується підприємницька бізнес-екосистема.

Слід зазначити, що у вітчизняній практиці виділенню складу і структури підприємницьких бізнес-екосистем та його взаємодію з іншими видами екосистем присвячено небагато досліджень, особливо це стосується робіт з формування, адаптації та розвитку підприємницьких бізнес-екосистем за умов цифрової трансформації економіки та формування механізмів взаємодії та відносин у комерційній діяльності, наприклад у проектах e-commerce.

Виходячи з особливостей функціонування бізнес-екосистем в Україні та її регіонах можна виді-

лити наступний склад підприємницьких бізнес-екосистем:

1. Господарські суб'єкти у сфері підприємництва (малий та середній бізнес, компанії сфери послуг, корпорації);

2. Навчальні заклади (формальні – університети, науково-дослідні організації; неформальні – компанії сервісної економіки, в т.ч. консалтингу, інформаційного бізнесу, управлінського консультування, цифрового маркетингу тощо);

3. Державні органи (у рамках стратегічної фінансової та правової підтримки на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях).

4. Опосередкована ланка (гранти, фонди і т. д.)

На відміну від зарубіжних авторів, у вітчизняній практиці не виділяються такі елементи: як культурно-соціальна компонента (соціальне заохочення підприємництва, підприємницька бізнес-культура, позитивні наративи бізнес-підприємництва в інформаційно-мережевому просторі та ін.); підприємницька інфраструктура (сукупність інститутів / компаній сфери консалтингу та управлінського консультування, що обслуговують підприємницьку діяльність).

На нашу думку, у цьому є прорахунок вітчизняної практики. Саме соціальне заохочення, регулювання податкової політики, адаптивність банківського обслуговування, а також популяризація підприємництва, підприємницька корпоративна культура, сукупність видів функціонування екосистем забезпечують той імпульс, з якого починає формування та розвиток підприємницька бізнес-екосистема.

Висновки.

У роботі розглянуто еволюцію такої категорії, як підприємницька екосистема. Виявлено, що найбільший вплив на виникнення та розвиток концепції екосистем в економіці надали ряд напрямів наукової думки:

- неоінституційна теорія;
- теорія динамічних здібностей фірми.

На застосування теорії екосистем щодо підприємництва як важливої складової бізнес екосистем виявили такі теорії:

- кластерна теорія економічного розвитку;
- концепція регіональних інноваційних систем;
- теорія підприємницьких мереж.

У процесі дослідження було виявлено, що концепція підприємницьких екосистем для вітчизняної практики є відносно новою, тоді як зарубіжна практика активно використовується як у науковій, так і практичній діяльності.

Крім того, слабкою стороною у вітчизняних підходах до вивчення підприємницьких екосистем виявилось визначення їхнього складу структури. На думку авторів, це є основним проблемним моментом, поряд із проблемою механізмів взаємодії підприємницьких екосистем з іншими функціональними видами бізнес-екосистем.

У роботі, авторами запропоновані авторські трактування підприємницької екосистеми у ролі екосистеми у формуванні специфічного інституційного середовища, а також дефеніція підприємницької екосистеми стосовно до його функціонування на рівні регіону та взаємовідносин з іншими видами функціональних екосистем за умов цифрової трансформації економіки. Ми вважаємо продовжити дослідження у напрямку функціонування бізнес-екосистем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Acs Z. J., Stam E., Audretsch D. B., O'Connor A. The lineages of the entrepreneurial ecosystem. *Small Business Economics*. 2017. Vol. 49, No. 1. P. 1–10. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9864-8>
2. Buratti M., Cantner Y., Canningham D. A., Lemann E., Menter M. The dynamics of entrepreneurial ecosystems: An empirical investigation. *R & D Management*. 2022. Vol. 16, No. 4. <https://doi.org/10.1111/radm.12550>
3. Colombelli A., Paolucci E., Ughetto E. Hierarchical and relational governance and the life cycle of entrepreneurial ecosystem. *Small Business Economics*. 2019. Vol. 52, No. 2. P. 505–521. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9957-4>
4. Burkovski J. *Structure - funcchional organizations water soobchestv*. Posnan: vid-vo Swutoch, 1992.
5. Hannan M., Freeman J. The population ecology of organisation. *American Journal of Sociology*. 1977. Vol. 5. P. 929–964. <https://doi.org/10.1086/226569>
6. Bruton G. D., Ahlstrom D., Li H. L. Institution theory and entrepreneurship: where are we now and where do we need to move in the future. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2010. Vol. 3. P. 421–440. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00390.x>
7. Porter M. Competitive Advantage, Agglomeration, Economies, and Regional Policy. *International Regional Science Review*. 1996. Vol. 19. P. 85–94. <https://doi.org/10.1177/016001769601900208>
8. Bergman E. M., Feser E. J. *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. West Virginia University, Regional Research Institute, 1999. URL: <https://www.rr.i.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/contents.htm>
9. Fredriksson C., Lindmark L. From Firms to Systems of Firms - A Study of Interregional Dependence in a Dynamic Society. In Hamilton F., Linge G. *Spatial Analysis, Industry and the Industrial Environment*. London: John Wiley & Sons, 1978.
10. Соколенко С. І. *Кластери в глобальній економіці*. Київ: Логос, 2004. 848 с.
11. Соколенко С. І. *Глобальні ринки XXI сторіччя: перспективи України*. Київ: Логос, 1988. 568 с.
12. Войнаренко М. П. *Кластери в економіці України: монографія*. Хмельницький: ХНУ, ФОП Мельник А. А., 2014. 1085 с.
13. Войнаренко М. П. *Кластери в інституційній економіці: монографія*. Хмельницький: ХНУ, ТОВ "Триада-М", 2011. 502 с.
14. Захарченко В. І., Осипов В. Н. *Кластерная форма территориально-производственной организации: монография в 2-х ч.*. Одесса: Фаворит, 2010. Ч. 1 – 122 с.; Ч. 2 – 236 с.

15. Дубницький В. І. Використання системно-інтеграційного підходу до синтезу стратегій кластеризації. *Теорія і практика кластеризації економіки: кол. монографія*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С. 58–95.
16. Семенов Г. А., Богма О. С. *Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки: монографія*. Запоріжжя: КПУ, 2008. 244 с.
17. Freeman C. Japan: A new national Innovation system. In: *Technology and economy theory*. London: Pinter, 1988. 348 p.
18. Cooke P. The new ware of regional innovation networks: Analysis, characteristics and strategy. *Small Business Economics*. 1996. Vol. 2. P. 159–171. <https://doi.org/10.1007/BF00392080>
19. Patel P., Pavvit K. The nature and economic importance of national Innovation systems. *STI Reviev*. 1994. Vol. 14. P. 331–348.
20. Burt R. The social capital of structural holes. In Guillien M. F., Collins R., England P., Meyer M. N. *New directions in economic sociology*. N.Y.: Russell Sage Foundation, 2001. P. 201–246.
21. Elfring T., Hulsink W. Networks in entrepreneurship: The case of high-technology firms. *Small Business Economics*. 2003. Vol. 4. P. 409–422. <https://doi.org/10.1023/A:1026180418357>
22. Harima J. *Public accelerators in entrepreneurial ecosystem: resource orchestration in the early ecosystem evolution*. Berlin: Springer Gabler, 2020. 263 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-31655-6>
23. Trabskaja J., Mets T. Ecosystem as the Source of Entrepreneurial Opportunities. *Foresight and STI Governance*. 2009. Vol. 13, No. 4. <https://doi.org/10.17323/2500-2597.2019.4.10.22>
24. Bounken R. B., Kraus S. Entrepreneurial ecosystems in an interconnected world: emergence, governance and digitalization. *Review of Managerial Science*. 2022. Vol. 16. P. 1–14. <https://doi.org/10.1007/s11846-021-00444-1>
25. Mask E., Mayer H. The evolutionary dynamics of entrepreneurial ecosystem. *Urban studies*. 2016. Vol. 53, No. 10. P. 2118–2133. <https://doi.org/10.1177/0042098015586547>
26. Valdes J. The entrepreneurial ecosystem: toward a theory of new business formation. *Proceedings of the small Business Institute Director's Association*. San Antonio: University of Texas, 1988. 102 p.
27. Moore J. F. The Rise of a new Corporate Form. *Washington Quarterly*. 1998. Vol. 21, Iss. 1. P. 167–181. <https://doi.org/10.1080/01636609809550301>
28. Spilling O. R. The Entrepreneurial System: On entrepreneurship in the context of a mega event. *Journal of Business Research*. 1996. Vol. 36. Iss. 1. P. 91–103. [https://doi.org/10.1016/0148-2963\(95\)00166-2](https://doi.org/10.1016/0148-2963(95)00166-2)
29. Соколенко С. І. *Виробничі системи глобалізації. Мережі, Альянси, Партнерства, Кластери. Український контекст: монографія*. Київ: Логос, 2002. 646 с.
30. Войнаренко М. П. *Кластери в інституційній економіці: монографія*. Хмельницький: ХНУ, ТОВ "Триада-М", 2011. 502 с.
31. Соколенко С. І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону. 2008, 11 лип. URL: <https://ucluster.org/blog/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/>
32. Isenberg D. J. How to smart an Entrepreneurial revolution. *Harvard Business Review*. 2010. P. 40–50.
33. Stam E. The Dutch Entrepreneurial ecosystem. *Ssrn Electronic Journal*. 2014. P. 1–41. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2473475>
34. Mason C., Brown R. Entrepreneurial ecosystem and growth oriented entrepreneurship. *Oecd*. 2014, Jan 01. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/entrepreneurial-ecosystems.pdf>
35. Бондаренко О. В. *Управління організаційно-економічним розвитком території на основі кластерного підходу*. Дис. ... к.е.н.: 08.00.05. Київ: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2021. 32 с.
36. *Комерціалізація інновацій в умовах Індустрії 4.0: кол. монографія / За ред. Л. Ю. Сагер, Л. О. Сигиди*. Суми: вид-во СумДУ, 2023. 385 с.
37. Дубницький В. І., Лихопьок Д. П. Теоретико-методологічні аспекти формування та функціонування сектору інтелектуальних послуг при цифровій трансформації в умовах неекономіки. *Вісник економічної науки України*. 2022. Vol. 2, No. 43. P. 108–118. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\).108-118](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43).108-118)
38. Науменко Н. Ю., Мішустіна Т. С., Дубницький В. І. Аспекти цифрової конвергенції технологій в умовах функціонування інноваційно-ділової екосистеми. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. Vol. 4, No. 93. P. 109–120. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-4-15>
39. Дубницький В. І., Науменко Н. Ю., Мішустіна Т. С., Овчаренко О. В. Особливості розвитку бізнес-екосистеми в умовах цифрової трансформації економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. Vol. 3, No. 73. P. 61–70. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-61-70](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-61-70)
40. Писарькова В. Р. *Теоретико-методологічні підходи до формування конкурентного імунітету регіону*. Дис. ... д-ра філософії з економіки: 08.00.04. Дніпро: УДХТУ, 2024.
41. Dubnytskyi V. I., Mishustina T. S., Kolodynskyi S. V. Methodological aspects of Forming the digital ecosystem of the region. *Економічні інновації*. 2024. Vol. 26, No. 4 (93). P. 46–57. [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4\(93\).46-57](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4(93).46-57)
42. Касьянова С. В., Кравчук Н. М. Розвиток екосистем в контексті цифровізації економіки України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 4, № 13. С. 114–121. <https://doi.org/10.32782/dees.13-17>
43. Мішустіна Т. С. Концептуальні методологічні підходи до формування екосистем в умовах цифрової трансформації. *Вісник економічної науки України*. 2024. Вип. 1, № 46. С. 87–93. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).87-93](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).87-93)
44. Мішустіна Т. С. Методологічні аспекти проблеми розвитку підприємницьких екосистем в умовах інформаційно-мережевого суспільства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 6, № 15. P. 64–67. <https://doi.org/10.32782/dees.15-11>
Надійшла до редакції 14.07.2025 р.
Прийнята до друку 13.08.2025 р.

REFERENCES

1. Acs, Z. J., Stam, E., Audretsch, D. B., & O'Connor, A. (2017). The lineages of the entrepreneurial ecosystem. *Small Business Economics*, 49(1), 1-10. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9864-8>
2. Buratti, M., Cantner, Y., Canningham, D. A., Lemann, E., & Menter, M. (2022). The dynamics of entrepreneurial ecosystems: An empirical investigation. *R & D Management*, 16(4). <https://doi.org/10.1111/radm.12550>
3. Colombelli, A., Paolucci, E., & Ughetto, E. (2019). Hierarchical and relational governance and the life cycle of entrepreneurial ecosystem. *Small Business Economics*, 52(2), 505-521. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9957-4>

4. Burkovski, J. (1992). *Structure - funcchional organizations water soobchestv*. Swutoch [in Polish].
5. Hannan, M., & Freeman, J. (1977). The population ecology of organisation. *American Journal of Sociology*, 5, 929-964. <https://doi.org/10.1086/226569>
6. Bruton, G. D., Ahlstrom, D., & Li, H. L. (2010). Institution theory and entrepreneurship: where are we now and where do we need to move in the future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 3, 421-440. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00390.x>
7. Porter, M. (1996). Competitive Advantage, Agglomeration, Economies, and Regional Policy. *International Regional Science Review*, 19, 85-94. <https://doi.org/10.1177/016001769601900208>
8. Bergman, E. M., & Feser, E. J. (1999). *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. West Virginia University, Regional Research Institute. <https://www.rri.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/contents.htm>
9. Fredriksson, C., & Lindmark, L. (1978). From Firms to Systems of Firms - A Study of Interregional Dependence in a Dynamic Society. In F. Hamilton & G. Linge, *Spatial Analysis, Industry and the Industrial Environment*. John Wiley & Sons.
10. Sokolenko, S. I. (2004). Clusters in the global economy. Logos [in Ukrainian].
11. Sokolenko, S. I. (1988). Global markets of the XXI century: prospects of Ukraine. Logos [in Ukrainian].
12. Voinarenko, M. P. (2014). Clusters in the economy of Ukraine: a monograph. KhNU, FOP. Melnyk A. A. [in Ukrainian].
13. Voinarenko, M. P. (2011). Clusters in the institutional economy: a monograph. KhNU, TOV "Triada-M" [in Ukrainian].
14. Zakharchenko, V. I., & Osypov, V. N. (2010). Cluster form of territorial and production organization: a monograph in 2 parts. Favoryt [in Russian].
15. Dubnytskyi, V. I. (2019). Using a system-integration approach to the synthesis of clustering strategies. *Theory and practice of economic clustering: a collective monograph*. Aksyoma [in Ukrainian]
16. Semenov, H. A., & Bohma, O. S. (2008). Creating cluster associations in the new economy: a monograph. KPU [in Ukrainian].
17. Freeman, C. (1988). Japan: A new national Innovation system. In *Technology and economy theory*. Pinter.
18. Cooke, P. (1996). The new wave of regional innovation networks: Analysis, characteristics and strategy. *Small Business Economics*, 2, 159-171. <https://doi.org/10.1007/BF00392080>
19. Patel, P., & Pavvit, K. (1994). The nature and economic importance of national Innovation systems. *STI Reviev*, 14, 331-348.
20. Burt, R. (2001). The social capital of structural holes. In M. F. Guillien, R. Collins, P. England, & M. N. Meyer. *New directions in economic sociology*. Russell Sage Foundation.
21. Elfring, T., & Hulsink, W. (2003). Networks in entrepreneurship: The case of high-technology firms. *Small Business Economics*, 4, 409-422. <https://doi.org/10.1023/A:1026180418357>
22. Harima, J. (2020). *Public accelerators in entrepreneurial ecosystem: resource orchestration in the early ecosystem evolution*. Springer Gabler. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-31655-6>
23. Trabskaja, J., & Mets, T. (2009). Ecosystem as the Source of Entrepreneurial Opportunities. *Foresight and STI Governance*, 13(4). <https://doi.org/10.17323/2500-2597.2019.4.10.22>
24. Bounken, R. B., & Kraus, S. (2022). Entrepreneurial ecosystems in an interconnected world: emergence, governance and digitalization. *Review of Managerial Science*, 16, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s11846-021-00444-1>
25. Mask, E., & Mayer, H. (2016). The evolutionary dynamics of entrepreneurial ecosystem. *Urban studies*, 53(10), 2118-2133. <https://doi.org/10.1177/0042098015586547>
26. Valdes, J. (1988). The entrepreneurial ecosystem: toward a theory of new business formation. In *Proceedings of the small Business Institute Director's Association*. University of Texas.
27. Moore, J. F. (1998). The Rise of a new Corporate Form. *Washington Quarterly*, 21 (1), 167-181. <https://doi.org/10.1080/01636609809550301>
28. Spilling, O. R. (1996). The Entrepreneurial System: On entrepreneurship in the context of a mega event. *Journal of Business Research*, 36 (1), 91-103. [https://doi.org/10.1016/0148-2963\(95\)00166-2](https://doi.org/10.1016/0148-2963(95)00166-2)
29. Sokolenko, S. I. (2002). Production systems of globalization. Networks, Alliances, Partnerships, Clusters. Ukrainian context: a monograph. Logos [in Ukrainian].
30. Voinarenko, M. P. (2011). Clusters in the institutional economy: a monograph. KhNU, TOV "Triada-M" [in Ukrainian]
31. Sokolenko, S. I. (2008, July 11). Innovative clusters – a mechanism for increasing the region's competitiveness. <https://ucluster.org/blog/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/> [in Ukrainian].
32. Isenberg, D. J. (2010). How to smart an Entrepreneurial revolution. *Harvard Business Review*, 40-50.
33. Stam, E. (2014). The Dutch Entrepreneurial ecosystem. *Ssrn Electronic Journal*, 1-41. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2473475>
34. Mason, C., & Brown, R. (2014, January 1). *Entrepreneurial ecosystem and growth oriented entrepreneurship*. OECD. <https://www.oecd.org/cfe/leed/entrepreneurial-ecosystems.pdf>
35. Bondarenko, O. V. (2021). Management of organizational and economic development of the territory on the basis of a cluster approach (PhD dissertation). TNU im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
36. Sager, L. Yu., & Syhydy, L. O. (Eds.). (2023). Commercialization of innovations in the context of Industry 4.0: a collective monograph. SumDU [in Ukrainian].
37. Dubnytskyi, V. I., & Lykhopok, D. P. (2022). Theoretical and methodological aspects of the formation and functioning of the intellectual services sector during digital transformation in a non-economic environment. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2(43), 108-118. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\).108-118](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43).108-118) [in Ukrainian].
38. Naumenko, N. Yu., Mishustina, T. S., & Dubnytskyi, V. I. (2023). Aspects of digital convergence of technologies in the context of the functioning of the innovation and business ecosystem. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 4(93), 109-120. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-4-15> [in Ukrainian].
39. Dubnytskyi, V. I., Naumenko, N. Yu., Mishustina, T. S., & Ovcharenko, O. V. (2023). Features of the development of the business ecosystem in the conditions of the digital transformation of the economy. *Ekonomichniy vinsnyk Donbasu*, 3(73), 61-70. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-61-70](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-61-70) [in Ukrainian].
40. Pisarkova, V. R. (2024). *Theoretical and methodological approaches to the formation of competitive immunity of the region* (PhD dissertation). UDHTU [in Ukrainian].

41. Dubnytskyi, V. I., Mishustina, T. S., & Kolodynskyi, S. B. (2024). Methodological aspects of Forming the digital ecosystem of the region. *Ekonomichni innovatsii*, 26(4), 46–57. [https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4\(93\).46-57](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4(93).46-57) [in Ukrainian].
42. Kasianova, S. V., & Kravchuk, N. M. (2024). Development of ecosystems in the context of the digitalization of the economy of Ukraine. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 4(13), 114–121. <https://doi.org/10.32782/dees.13-17> [in Ukrainian].
43. Mishustina, T. S. (2024). Conceptual methodological approaches to the formation of ecosystems in the conditions of digital transformation. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1(46), 87–93. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).87-93](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).87-93) [in Ukrainian].
44. Mishustina, T. S. (2024). Methodological aspects of the problem of the development of entrepreneurial ecosystems in the conditions of the information-network society. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 6(15), 64–67. <https://doi.org/10.32782/dees.15-11> [in Ukrainian].

Received: 14.07.2025

Accepted: 13.08.2025

Дубницький В. І., Мішустіна Т. С., Писарькова В. Р., Лихопьок Д. П. Особливості створення та специфічність підприємницьких екосистем: теоретичні аспекти

Авторами даної роботи підприємницька екосистема розглядається як складна адаптивна система, що включає сукупність активних бізнес-суб'єктів, інтеграційних та операційних зв'язків між ними та факторами середовища, що забезпечують ефективне використання комплексних цифрових технологій у рамках різних сфер комерційної діяльності. В умовах цифрової трансформації важливо розглянути особливості специфіки та функціонування підприємницьких екосистем з точки зору теоретико-методологічних підходів у рамках цифрової економіки. Актуальними напрямками є: бізнес-екосистема як концентрація розподілу ресурсів між бізнесом та споживачами; інноваційна екосистема як актор використання ЦТ, ШІ, ІКТ при реалізації інноваційних ідей та цифрові платформи (двосторонні та багатосторонні) як комплексний інструментарій цифрової трансформації у контексті створення нових продуктів та послуг.

У роботі обґрунтовано базові теорії екосистемного підходу до створення бізнес-підприємницьких екосистем за умов цифрової трансформації економіки.

Ключові слова: екосистема, підприємницька екосистема, кластерна теорія економічного розвитку, теорія підприємницьких мереж, концепція регіональних інноваційних систем, функціональні бізнес-екосистеми.

Dubnytskyi V. I., Mishustina T. S., Pysarkova V. R., Lykhopyok D. P. Peculiarities of creation and specificity of entrepreneurial ecosystems: theoretical aspects

The authors of this work consider the entrepreneurial ecosystem as a complex adaptive system that includes a set of active business entities, integration and operational relationships between them, and environmental factors that ensure the effective use of complex digital technologies within various areas of commercial activity. In the context of digital transformation, it is important to consider the specific features and functioning of entrepreneurial ecosystems from the point of view of theoretical and methodological approaches within the framework of the digital economy. The current trends are: business ecosystem as a concentration of resource distribution between business and consumers; innovation ecosystem as an actor of using DT, AI, ICT in the implementation of innovative ideas and digital platforms (bilateral and multilateral) as a comprehensive toolkit for digital transformation in the context of creating new products and services.

The paper substantiates the basic theories of the ecosystem approach to creating business and entrepreneurial ecosystems under the conditions of digital transformation of the economy.

Keywords: ecosystem, entrepreneurial ecosystem, cluster theory of economic development, theory of entrepreneurial networks, concept of regional innovation systems, functional business ecosystems.